

Душко Р. Топаловић
Педагошки завод
Стокхолм

УДК 37:929 Adžić S.
37:929 Milijević J.
DOI 10.46793/Uzdanica19.1.007T
Оригиналан научни рад
Примљен: 1. март 2022.
Прихваћен: 6. мај 2022.

СТУДИЈСКИ БОРАВАК СРЕТЕНА АЏИЋА И ЈОВАНА МИЛИЈЕВИЋА У ШВЕДСКОЈ И НОРВЕШКОЈ 1898–1899. ГОДИНЕ

Ајсџиракџи: У раду се говори о студијском боравку педагога Сретена Аџића и његовог колеге из алексиначке учитељске школе Јована Милијевића у Уједињеном Краљевству Шведске и Норвешке 1898–1899. године. На основу одлуке министра просвете и црквених послова Андре Ђорђевића, њих двојица су почетком јуна 1898. године допутовали у ову скандинавску земљу са задатком да проуче организацију и устројство њеног школског система и да се упознају са начином извођења наставе ручног рада и физичког васпитања у основним и средњим школама. Аџић се у Шведској и Норвешкој задржао нешто више од два месеца, док је Милијевић ту остао до средине јула 1899. године. Након повратка у отаџбину Аџић је постављен за управника а Милијевић за учитеља вежбаонице и ручног рада новоотворене Мушке учитељске школе у Јагодини, у чији рад су потом унели многе педагошке врлине с којима су се упознали у Скандинавији. Током боравка у Шведској Милијевић је до те мере савладао шведски језик да је са њега могао директно да преводи разна књижевна и стручна дела.

Рад је настао на основу проучавања изворне грађе из заоставштине Сретена Аџића која се чува у манастиру Враћевшница, службених аката Министарства просвете и црквених послова похрањених у Архиву Србије, савремене периодике и релевантне литературе домаће провенијенције те новинске грађе шведске провенијенције.¹

Кључне речи: Сретен Аџић, Јован Милијевић, Шведска, Нес, Норвешка, ручни рад, школство, педагогија, искуство, Мушка учитељска школа, Јагодина.

Србија 19. века је била друштво великих промена које су биле видно присутне у свим сферама друштвеног живота. Развивши заставу ослободилачке борбе почетком 19. века, српски народ је потпуну самосталност стекао 1878. године, чиме је уједно стекао услове да несметано уређује и развија

¹Осећам пријатну дужност да се захвалим сестринству манастира Враћевшница и господину Оливеру Ђорђевићу на помоћи коју су ми пружили стављањем на увид дела грађе из заоставштине Сретена Аџића који се односи на његов студијски боравак у Скандинавији 1898. године, без које би овај прилог био много сиромашнији.

своје друштво на темељима грађанске демократије која је у то време дубоко пустила корење у друштвима развијених европским земаља. Векови стагнације под туђинском влашћу наметали су потребу да се без оклевања приђе модернизацији друштва на свим нивоима, што није био нимало лак ни једноставан задатак. Тај посао је у првом реду захтевао стварање једног домаћег језгра школоване елите која ће на себе преузети улогу локомотиве будућег националног, привредног и културног развоја земље. Да би се томе задатку адекватно одговорило било је потребно извршити модернизацију образовног система који је представљао расадник из кога је требало да изникне стручни кадар који ће потом спровести модернизацију друштва у целини. Један од пионира српске педагошке мисли, који ће оставити дубок траг у развоју српског образовног система с краја 19. и почетка 20. века, био је Сретен Аџић (1856–1933). „Надахнут новим, за ондашњу Србију епохалним педагошким идејама”, Аџић је припадао „другој генерацији представника ’нове’ школе и учитељства стасалој после ослобађања од турског ропства”.²

Сретен Аџић је рођен као Сретен Мачужић 15. октобра 1856. године у свештеничкој породици у месту Мала Сугубина поред Трстеника. Пошто је рано остао без оба родитеља, бригу о њему преузео је деда по мајци, Хаџи Јефтимије Поповић, парох у Врњцима, по чијој ће ходочасној титули добити презиме по коме ће остати упамћен. Школу је учио у Трстенику (1864–1868) и Крагујевцу (1868–1872), затим се уписао на београдску богословију коју убрзо напушта и 1873. уписује учитељску школу у Крагујевцу. Услед недостатка просветног кадра, Аџић је 1875. године положио испит за привременог учитеља и до избијања Српско-турског рата (1876–1877) радио као учитељ у Горњој Крушевици. По окончању рата наставио је школовање у учитељској школи у Београду, где је с одличним успехом матурирао 29. јуна 1880. године а потом био распоређен на службу у Трстеник. Ту су до пуног изражаја дошле његове педагошке врлине и способности, о чему је добар глас убрзо стигао и до престоног Београда. Захваљујући томе, као владин стипендиста, 1882. године одлази у Беч ради обуке за наставу са слепим особама, што је искористио да се на тамошњем Педагогијуму упозна и са неким другим савременим педагошким достигнућима. Једна од педагошких новина с којом се Аџић тада сусрео била је увођење ручног рада као образовног метода и наставног предмета у школски систем развијених европских земаља. Након што је завршио своју мисију у Бечу, Аџић 1886. године одлази у Лајпциг где је наредне три године посветио студијама педагогије и психологије на тамошњем универзитету. Упоредо са студијама, Аџић је у Лајпцигу свршио курс из „столарства, картонаже и дрвореза у заводу ’Немачког удружења за ручни рад’” којим је руководио један од пионира овог педагошког правца, др

²О. Ђорђевић, *Сретиен Аџић и његова кћи иџманија Ана*, Манастир Враћевшница, 2014, 39.

Валдемар Геце.³ Своја теоретска и практична сазнања из те области Ацић је сабрао и изложио у студији *Ручни рад у мушкој школи, сувремено њедајошко њишњање*, коју је о свом трошку 1887. године штампао у Београду. Ова студија је наишла на добар пријем код педагошких кругова у отаџбини, што му је отворило врата угледног часописа *Отаџбина*, у коме је под истим насловом у наставцима од маја до децембра наредне године објавио и њен други део. С тим у вези Ацић је априла 1887. године писао власнику овога листа, угледном српском политичару и потоњем министру просвете (1888–1889) Владану Ђорђевићу: „Ја у ручном раду гледам велики напредак педагошки, и – не замерите ми ако у одушевљењу претерујем – наш спас. Ово последње ме је више руководило и пре при њеном проучавању, а сада при писању. [...] Главна ми је цел расправине била, да задобијем за ову, по нас веома важну школску новину што је могуће више нашега света од уплива. А на који би се други начин то могло боље постићи, но кроз ваш много цењени часопис ‘Отаџбину’, која се тако радо чита и у млого примерака растура!”⁴ Упоредо са промоцијом ручног рада у отаџбини, Ацић је успостављао контакте са водећим европским педагозима из теорије и праксе овог практичног предмета. Један од њих је био самоуки шведски педагог Ото Соломон (1849–1907), који је у месту Несу (Näs) поред Гетеборга на имању свог ујака Аугуста Абрахамсона (1817–1898) крајем осамдесетих година 19. века организовао шестонедељне курсеве ручног рада (slöjd) на којима су поред шведских, учешће могли да узму и страни педагози. Сазнавши за ову школу, Ацић је 1888. године ступио у преписку са Соломоном у намери да отпутује у Нес ради похађања тамошњих курсева, до чега тада услед сплета разних околности није дошло.⁵ Биће, међутим, потребно да прође читава једна деценија да се та Ацићева жеља оствари. Његов одлазак у Шведску и Нес уско је био везан за отварање Мушке учитељске школе у Јагодини.

Наиме, почетком 1898. године донета је одлука да се у току наредне школске године у Јагодини отвори нова учитељска школа интернатског типа те да се за њеног управника постави Сретен Ацић, тада професор учитељске школе у Алексинцу. С тим у вези, Ацић је од министра просвете и црквених послова Андре Ђорђевића (1897–1900) добио задатак да пре отварања школе отпутује у неку од напредних европских земаља ради студирања тамошњих школских прилика, и он се одлучио за Уједињено Краљевство Шведске и Норвешке.⁶ На Ацићев предлог, министар Ђорђевић је одобрио да са њим

³ Исто, 22–47.

⁴ С. Милосављевић, „Преписка Сретена Ацића о ручном раду”, Зборник радова, Округли сто „Живот и дело Сретена М. Ацића”, Јагодина 2006, 96.

⁵ Исто, 104–116.

⁶ Од 1814. до 1905. године Шведска и Норвешка су биле у персоналној унији чији официјелни назив је гласио Уједињено Краљевство Шведске и Норвешке (Förenade kungariket Sverige och Norge).

на пут у Скандинавију пође његов колега из алексиначке учитељске школе Јован П. Милијевић,⁷ ради изучавања наставе ручног рада и чувене шведске гимнастике.⁸ Званична одлука да се Ацић и Милијевић упуте у Уједињено Краљевство Шведске и Норвешке донета је почетком маја, а новчана средства од 3.000 динара за њихово путовање и тромесечни боравак обезбеђена су из фонда просветног добротвора Димитрија Николића Беље.⁹ У образложењу одлуке министар је навео да се Ацић и Милијевић у Шведску и Норвешку шаљу „да би се проучило уређење тамошњих школа, које данас све више привлаче на се пажњу свих просвећених народа, те да би се оно што је добро могло што више унети и у уређење наших школа, основних и средњих”.¹⁰ Пред сам полазак на пут министар Ђорђевић је Ацићу и Милијевићу издао инструкције и посебне препоруке у којима је на француском језику укратко описана сврха њихове мисије.¹¹ Поред тога, Министарство просвете је преко посланства у Берлину у Стокхолм упутило посебан захтев „да се г. г. Сретену Ацићу и Јовану Милијевићу, изасланицима за проучавање основне наставе, допусти преглед школских и просветних установа у Шведској и Норвешкој и да им се, уколико је то могуће, овај посао олакша”.¹² Ова одлука министра просвете поздрављена је од стране Учитељског удружења које је у јунској свесци свог часописа *Учишћель* објавило следећу вест: „По решењу г. министра просвете и црквених послова отпутовали су у Шведску г.г. Сретен Ацић

⁷ Јован П. Милијевић је рођен 12. септембра 1870. године у Нишу, где је са одличним успехом 1891. године положио учитељски испит. Након тога је учитељавао у више школа у Нишком и Топличком округу. У току летњег распуста 1897. године са успехом је завршио „курс из картонаже и столарског слојда” који је одржан од 2. јула до 12. августа у Београду под руководством Сретена Ацића, председника Удружења за увођење ручног рада у мушке основне школе. Почетком школске 1897/98. године Милијевић је премештен на службу у Алексинац где је једно време обављао дужност управитеља свих мушких и женских школа. Пред одлазак у Скандинавију обављао је дужност учитеља вежбаонице и хонорарног учитеља ручног рада у Учитељској школи у Алексинцу. Историјски архив Јагодина, фонд „Учитељска школа у Јагодини”, кутија 716, досије бр. 218; „Учитељски курс за ручни рад у м. Осн. школи”, *Учишћель, њедајошко-књижевни лист*, свеска 1, Београд, 1897, септембар, година XVII, 65–68.

⁸ *Срејен М. Ацић, Сјоменица у славу учишћельа, професора, директора, њедајоја, научника и народној просвејшћельа од захвалних му ученика и ѡошћовалаца*, Јагодина 1939, 7–8.

⁹ О овом фонду видети: *Просвејшћи гласник*, год. IV, свеска XXI, Београд, 1883, 879; *Просвејшћи гласник*, службени лист Министарства просвете и црквених послова Краљевине Србије, год. XXIII, бр. 9, Београд, 1902, 281–282.

¹⁰ Архив Србије (АС), Министарство просвете и црквених послова, Просветно одељење, 1898, ф. 41, р. 135, П. бр. 7188 од 21. априла 1898. Напомена: Датуми у основном тексту наведени су према новом календару, док су датуми у сигнатурама који се односе на изворе српске провенијенције наведени према тада важећем старом календару. Разлика између новог и старог календара у то време износила је 12 дана.

¹¹ АС, Министарство просвете и црквених послова, Просветно одељење, 1898, ф. 41, р. 135, П. бр. 8231 и П. бр. 8232 од 15. маја 1898. године.

¹² Министарство иностраних дела – министру просвете, Београд, 29. мај 1898, АС, Министарство просвете и црквених послова, Просветно одељење, 1898, ф. 41, р. 135, бр. 6638.

професор Учит.[ељске] школе и Јован Милијевић учитељ да тамо проучавају школе и ручни рад. Овај корак г. министра просвете за сваку је похвалу и очитује његову бригу за напредак и развитак наших основних школа”.¹³

На далеки пут ка северу европског континента Ацић и Милијевић кренули су возом из Београда 28. маја, да би у Нес стигли 5. јуна. Пошто летњи курсеви у тамошњем учитељском семинару још нису били почели, они су се већ сутрадан упутили у Гетеборг где су у наредних девет дана неуморно обилазили тамошње школе и студирали њихову организацију и устројство. Поред осталих, Ацић и Милијевић су у Гетеборгу посетили и практичну школу чувене шведске педагошке раднице Еве Роде (Eva Rhode) која им је са својом сарадницом Мајом Ниман (Маја Nymann) изложила начин рада и организацију своје школе.¹⁴ Долазак педагога из далеке Србије није остао непримећен од стране тамошњих дневних листова. Тако је *Геттеборшки търговачки и йоморски лист* у свом броју од 13. јуна донео следећу вест: „Два српска педагога, професор Сретен М. Ацић и учитељ Јован Милијевић већ неколико дана бораве у Гетеборгу где студирају овдашњи образовни систем. Они су поред осталог присуствовали испитима на учитељској школи и посетили градски семинар за учитељице нижих разреда те бројне народне школе где су посебну пажњу обратили на наставу цртања и ручног рада. Оба ова странца, који су овамо официјелно упућени од владе своје земље, имају намеру да учествују и у раду летњих курсева за игру и ручни рад у Несу”.¹⁵ О својим радним утисцима из Гетеборга Ацић је истог дана писао супрузи Милеви: „Данас је последњи дан што се бавим овде. Сутра ћемо се преселити у Нес, где треба да останем 3 а Јово 6 недеља. За ових 9 дана од како смо овде видели смо врло много новог и корисног у школама, о чему ти све не могу писати. Довољно је толико, да је све корисно и практично. Нема оне досадне немачке теорије и педантерије но се одмах иде на саму ствар. Данас смо добили од шведског министарства просвете преопоручене акте, али смо ми и без њих били свуда ванредно добро примљени и све нам је показано”.¹⁶

Летња школа у Несу почела је с радом 15. јуна. Ацић је похађао курс за дечје игре, а Милијевић курс за ручни рад. Поред њих, у раду летње школе учествовало је око 135 учитеља и учитељица из Шведске, Норвешке, Данске, Финске, Русије, Америке, Немачке, Енглеске, Бугарске и Румуније. Поред осталих игара, Ацић се током курса упознао и са две њему потпуно непознате

¹³ „Отпутовали у Шведску”, *Учител*, педагошко-књижевни лист, свеска 10, Београд, јун 1898, година XVII, 929.

¹⁴ Радна белажница Сретена Ацића са пута из Шведске, 1898, I, Заоставштина Сретена Ацића, Архив манастира Враћевшница.

¹⁵ ”Två serbiska skolmän”, *Göteborgs Handels- och Sjöfarts-Tidning*, måndag den 13 juni 1898, Nr. 133 (A).

¹⁶ Сретен Ацић – Милеви Ацић, Гетеборг 1/13. јун 1898, Заоставштина Сретена Ацића, Архив манастира Враћевшница.

игре с лоптом: фудбалом и кошарком. О њима је у својој радној бележници оставио следеће записе: „Врата двоја широка 10 корака, а удаљена 100 корака. Средина је само за почетак. Лопта се тера ногама и свака страна тежи да протера противничкој кроз врата. [...] На мотку се обеси корпа и у њу се баца велика лопта. Мотка висока 2 метра. Место корпе овде узет гвозден прстен, да се не муче око вађења лопте из корпе”.¹⁷ Према сазнањима до којих је дошао историчар Арсен Ђурковић, фудбал „се појавио у Србији 1899. године у Мушкој јагодинској учитељској школи, а увео га је Јован Милијевић, први школовани учитељ гимнастике, који се за тај позив школовао у Шведској 1898–1899. године”.¹⁸ Ацић је био одушевљен Несом и његовом околином, као и атмосфером која је владала међу курсистима. „Сви смо као једна породица. Нико се ни на ког не туђи, а Швеци су нарочито приступачни и услужни”, писао је свом пријатељу Јовану Миодраговићу, референту за основну наставу при Министарству просвете.¹⁹

Ацић је крајем јуна на кратко отпутовао до Норвешке како би се упознавао и са тамошњим школским системом. Потом се вратио у Нес где је остао до окончања курса, након чега је са Милијевићем посетио један поправни дом на острву Хисинген поред Гетеборга. Ту су се растали, те је Ацић у другој половини јула отпутовао у место Тролхетен (Trollhätten) где се упознао са организацијом и начином рада у такозваним амбулаторним школама.²⁰ Из Тролхетена га је пут одвео у Муталу (Motala), одакле је паробродом Палас (Pallas) Јета каналом (Götakanalen) почетком августа отпловио до Стокхолма где се задржао четири дана, од 4. до 8. августа. У Стокхолму је обишао национални парк „Скансен”, национални музеј, једну реалку и једну приватну школу, о чему је у својој радној бележници оставио занимљива сведочанства.²¹ Последњег дана свог боравка у шведској предстоници дао је интервју дневном листу *Дајен* (Дан) у коме је бираним речима похвалио пријем и гостопримство на које је наишао током свог двомесечног боравка у Шведској.²² Из Стокхолма је затим отпутовао у Лунд, где је посетио тамо-

¹⁷Радна бележница Сретена Ацића са пута из Шведске 1898 I, Заоставштина Сретена Ацића, Архив манастира Враћевшница.

¹⁸А. Ђуровић, *Модернизација образовања у Краљевини Србији 1905–1914*, Историјски институт, Посебна издања, књига 48, Београд, 2004, 578–579.

¹⁹Сретен Ацић и Јован Милијевић – Јовану Миодраговићу, Нес, субота 6/18. јун 1898. године, Заоставштина Сретена Ацића, Архив манастира Враћевшница.

²⁰Недатирано писмо Јована Милијевића Јовану Миодраговићу упућено из Хелсинборја крајем јула или почетком августа 1898, Заоставштина Сретена Ацића, Архив манастира Враћевшница. Амбулаторне школе су путујуће школе у којима један учитељ обилази ретко насељене крајеве земље у којима нема сталних школа и у договорено време на договореном месту држи елементарну наставу деци из тог краја.

²¹Радна бележница Сретена Ацића са пута из Шведске 1898 II, Заоставштина Сретена Ацића, Архив манастира Враћевшница.

²²“Enlofsång öfver Sverige. En serbisk professor om vårt land och folk”, *Dagen*, fredagen den 16 september 1898, Nr 215. Одатле је Ацићев интервју преузет и објављен у више шведских

шњи универзитет који му се посебно дојмио. У Лунду је остао два дана да би одатле отпутовао у Норчепинг (Norrköping), где је у то време одржавана „велика учитељска седница”. Домаћин у Норчепингу му је био наставник А. Рингквист у чијем друштву је обишао велики број школа у граду и околини. Како настава у школама још није била почела, акценат својих опсервација ставио је на уређење школских зграда и осталог школског простора, те учбенике и остала наставна помагала. То је уједно био крај његове студијске посете Шведској коју је напустио 11. августа возом из Стокхолма.²³

Неколико дана раније, у Србији је 26. јула по старом, односно 6. августа по новом календару, ступио на снагу нови *Закон о Народним школама* у којима је ручни рад уведен као обавезан наставни предмет. Истог дана краљ Александар Обреновић је потписао *Закон о усјановљењу Мушке учитељске школе у Јагодини*, а десет дана касније и *Указ* о постављењу Сретена Ацића за њеног првог управника.²⁴ Ступивши тако на чело ове педагошке институције, Сретен Ацић је од самог почетка у њен рад увео многе елементе с којима се упознао током свог боравка у Скандинавији.²⁵ Посетивши Јагодину након балканских ратова 1913. године, шведски слависта Алфред Јенсен је у тамошњој учитељској школи препознао многе трагове Ацићевог и Милијевићевог боравка у његовој отаџбини.²⁶

Ацић је у толикој мери био задовољан оним што је видео у Шведској да је одмах након повратка у отаџбину покренуо иницијативу да се тамо у што скоријем року на усавршавање упуте још двојица учитеља. У исто време је у Министарству успео да издејствује да се Милијевићу продужи боравак како би се што детаљније упознао са организацијом шведског школског система и научио језик.²⁷ С тим у вези Милијевић је почетком септембра министру Ђорђевићу изнео следеће аргументе: „Да би се овдашње основ.[не] и друге школе и њихово уређење могле боље и темељније проучити и упознати, потребно је дуже разматрање и дубље штудирање овд.[ашњих] школских прилика и уредаба. Сем тога, по мом скромном мишљењу, поред немачког језика, а зарад самога бољег проучавања школа, потребно је знати и шведски језик. Знање шведског језика потребно би ми било још у толико више, ако

дневних листова.

²³ Радна бележница Сретена Ацића са пута из Шведске 1898 II, Заоставштина Сретена Ацића, Архив манастира Враћевшница.

²⁴ Ове законске уредбе су обнародоване у: *Српске новине*, 4. август, Београд, 1898, година LXV, број 168, 1–5; *Српске новине*, 6. август, Београд, 1898, година LXV, број 170, 1.

²⁵ В. С. Трифуновић, „Школство у Србији почетком 20. века и модернизација: Пољска учионица Сретена Ацића као претеча еколошке парадигме у образовању”, *Узданица часописа за језик, књижевност и педагошке науке*, Нова серија, децембар 2018, година XV, број 2, Јагодина, 2018, 49.

²⁶ ”Sydslaviska resebilder. För Handelstidningen. V. Serbiska intryck”, *Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning*, tisdagen den 28 oktober 1913, Nr 250.

²⁷ С. Милосављевић, *Препуска Срећена Ацића о ручном раду*, 130–131.

би се мислило, да се и доцније користимо шведском школском и дечијом литературом, и да се по што год, што је узорно, практично и лепо пресади и у нас”. Министар је усвојио ове аргументе и донео решење да се Милијевићу одобре потребна новчана средства за продужење боравака до 1. јула наредне године.²⁸

Након што се крајем јула растао са Ацићем у Хисингену, Милијевић је у друштву четворице бугарских и румунских колега отпутовао у Хелсингборј (Helsingborg) где је, у ишчекивању почетка редовне наставе у градским школама, похађао курс из једне посебне врсте ручног рада (*кербинишцелај*) код тамошњег учитеља слојда Арона Хајденгерена.²⁹ О свом боравку у овом граду и опсервацијама које је извршио у једном поправном дому опширно је писао свом наставнику Јовану Миодраговићу.³⁰ Након обављеног посла у овом месту, вратио се у Нес и похађао други курс из ручног рада да би затим отпутовао у Еребру (Örebro) где се упознао са организацијом и начином рада школа у овом граду.³¹ Зиму је провео у Стокхолму где је између осталог похађао тромесечни курс из ручног рада у радионици школе „Адолф Фредрик”.³² Упоредо с тим, Милијевић је вршио опсервације стокхолмских школа, о чему је у *Педагошком гласнику* објавио троделни чланак.³³ На пролеће је отпутовао у Малме како би студирао школски систем у том лучком граду. Један регионални лист је о томе забележио следећу ноту: „Господин Јован Милијевић, наставник из Србије, у суботу и данас је био у посети народним школама у Малмеу. Он борави у Шведској и студира шведске народне школе још од јуна прошле године и прилично добро говори шведски”.³⁴ Свој боравак у Шведској Милијевић је окончао у Несу, с успехом завршивши и трећи,

²⁸ Милијевић – Ђорђевићу, Нес, 3/15. септембар 1898. године, АС, Министарство просвете и црквених послова, Просветно одељење, 1898, ф. 41, р. 135; Одлука министра Ђорђевића од 10. септембра 1898. Године, Пвр. 17240.

²⁹ ”Utlänningar på studieresa”, *Helsingborgs Dagblad*, Nr 202, lördagen den 30 juli 1898.

³⁰ Недатирано писмо Јована Милијевића Јовану Миодраговићу упућено из Хелсинборја крајем јула или почетком августа 1898, Заоставштина Сретена Ацића, Архив манастира Враћевшница.

³¹ Nerikes allehanda, nr. 246, måndagen 24 oktober 1898.

³² „Stockholms folkskollärare sällskap”, *Svenska Dagbladet*, nr. 345 В, Стокхолм, 19. децембар 1898; ”Möte med lärare från Balkanstaterna”, *Dagens Nyheter*, Стокхолм, 19. децембар 1898; ”Balkanstats läraerei Stockholm”, *Aftonbladet*, Стокхолм, 19. децембар 1898.

³³ Ј. Милијевић, „Основне школе у Штохолму”, *Просветни гласник*, службени лист Министарства просвете и црквених послова Краљевине Србије, свеска 2, фебруар 1899, година XX, Београд, 76–81; Ј. Милијевић, „Основне школе у Штохолму II”, *Просветни гласник*, службени лист Министарства просвете и црквених послова Краљевине Србије, свеска 3, март 1899, година XX, Београд, 142–166; Ј. Милијевић, „Основне школе у Штохолму III”, *Просветни гласник*, службени лист Министарства просвете и црквених послова Краљевине Србије, свеска 4, април 1899, година XX, Београд, 195–197.

³⁴ ”En serbisk lärare på besök vid Malmö folkskolor”, *Sydsvenska Dagbladets Snällposten* nr. 186, Måndags afton den 24 april 1899.

последњи курс ручног рада. Пре него што се вратио у Србију, неко време је провео у Данској где је студирао тамошњи школски систем. Резултате тих запажања изложио је у чланку „Школе у Данској”, објављеном у јунској свесци *Просветиног гласника* за 1899. годину, да би у августовској и септембарској свесци овог алманаха писао и о школама у Шведској.³⁵

Током боравака у Шведској Милијевић је научио шведски језик до те мере да је са њега могао директно да преводи. Тако је у часопису за науку, књижевност и друштвени живот *Дело* 1903. године објавио превод приповетке „По утрвеној стази” шведског писца и новинара Алфреда Хеденшјерна (Alfred Hedestierna).³⁶ Ово је уједно био први директни превод једног шведског књижевног дела на српски језик. Поред ове, Милијевић је у истом часопису следеће године објавио и превод Хеденшјернове приповетке „Анин први бал”.³⁷ Исте године са шведског је превео и у штампарији Димитријевића у Београду штампао превод популарне дечје књиге *Робинсон Крузе*, да би у мају наредне године од Министарства просвете затражио одобрење да ово поучно дело поклања „ученицима старијих разреда народних и нижих разреда средњих школа”, што му је било одобрено.³⁸ Друго издање превода овог дела штампано је у чувеној Цвијановићевој књижари 1912. године. Ово није била једина дечја књига коју је Милијевић превео са шведског. Наиме, након окончања Великог рата он је са овог језика превео и у издавачкој кући Светислава Б. Цвијановића 1923. године објавио превод књиге *Гуливерова путовања* енглеског дечјег писца Џонатана Свифта.³⁹ Исте године са шведског превода је превео и морално-педагошко дело холандског педагога Т. Х. Ритера *Педагошки одломци о васпитању. Златна књига за родитеље*

³⁵ Ј. Милијевић, „Школе у Данској”, *Просветини гласник*, службени лист Министарства просвете и црквених послова Краљевине Србије, свеска 6, јун 1899, година XX, Београд, 1899, 338–341; Ј. Милијевић, „Школе у Шведској”, *Просветини гласник*, службени лист Министарства просвете и црквених послова Краљевине Србије, свеска 8, август 1899, година XX, Београд, 1899, 468–470; Ј. Милијевић, „Школе у Шведској”, *Просветини гласник*, службени лист Министарства просвете и црквених послова Краљевине Србије, свеска 9, септембар 1899, година XX, Београд, 1899, 533–535.

³⁶ „По утрвеној стази од Алфреда Хеденшјерна, са шведског превео Јован П. Милојевић”, *Дело*, лист за науку, књижевност и друштвени живот, двадесет девета књига, година осма, Београд 1903, 161–168.

³⁷ „Анин први бал од Алфреда Хеденшјерна”, *Дело*, лист за науку, књижевност и друштвени живот, тридесет прва књига, година девета, Београд 1904, 43–48.

³⁸ *Просветини гласник*, службени лист Министарства просвете и црквених послова Краљевине Србије, свеска 5, мај 1905, година XXVI, Београд, 1905, 504; *Просветини гласник*, службени лист Министарства просвете и црквених послова Краљевине Србије, свеска 8, август 1905, година XXVI, Београд, 1905, 205.

³⁹ *Guliverova putovanja u Liliput i zemlju divova: sa 46 slika za srpsku mladež*, Džonatan Svift, sa švedskog preveo Jov. P. Milijević, Knjižara S. B. Cvijanovića, Београд, 1923.

и васпийиаче.⁴⁰ Поред наведених дела, Милијевић је са шведског преводио и педагошке расправе од којих је неке потписивао псеудонимом Sigurd.

По завршетку Великог рата, чији крај је дочекао у интернацији, Милијевић је из Јагодине 1919. године премештен на службу у Београд, где је десет година касније пензионисан као управник основне школе.⁴¹ Умро је 23. марта 1933. године у Београду и сутрадан сахрањен на Новом гробљу. Тим поводом у листу *Учишцељ*, чији дугогодишњи сарадник и уредник је био, објављен је некролог у коме је између осталог речено: „Име Јована П. Милијевића познато је не само у учитељским него и ванучитељским круговима као име једнога угледног и истакнутог учитеља. Био је то један од најкултурнијих учитеља свога доба. Знао је немачки и шведски језик, савршено је знао картонажу, столарство, резбарство, плетарство и шведску гимнастику, особито лепо је свирао и певао и уз то био одличан учитељ. Велики део година свога службовања Јован Милијевић провео је као учитељ и управитељ Вежбаонице Учитељске школе у Јагодини, на коју је дужност постављен као истакнути школски радник. Својим радом у Вежбаоници Милијевић је ученицима Учитељске школе, који су к њему долазили ради вежбања и праксе у школском раду, показивао савремени школски рад и одушевљавао их за учитељски позив. Његов рад као и његов примеран живот били су углед ученицима тадашње јагодинске Учитељске школе. Радио је на дечјој књижевности, нарочито на преводној. Превео је *Робинзона*, *Гуливерово пуштовање*, *Чика Томину колибу* и др. Према угледу који је у учитељству уживао биран је и за члана Извршног одбора Југословенског учитељског удружења у коме је био и секретар. Неко време радио је и у Министарству просвете, али се одатле опет вратио на учитељску дужност на којој је и пензионисан. За све време свога рада био је и сарадник *Учишцеља*. Одлика Јована Милијевића били су рад и скромност. Он се потпуно одужио својој учитељској дужности”.⁴²

⁴⁰ *Педагошки одломци о васпийиачу. Златна књижа за родийеље и васпийиаче*, са шведског превео Јов. П. Милијевић, Штампариа Давидовић, Павловића и друга, Београд, 1923.

⁴¹ Н. Станојловић, „Милијевић Јован”, *Српски биографски речник*, 6, Нови Сад, 2014, 501.

⁴² В. Петковић, „Јован П. Милијевић”, *Учишцељ*, педагошки орган Југословенског учитељског удружења, април 1933, Београд, 13(47), бр. 8, 640.

Duško R. Topalović

Utbildningsförvaltningen
Stockholms stad

STUDY VISIT OF SRETEN ADŽIĆ AND JOVAN MILIJEVIĆ TO SWEDEN AND NORWAY 1898–1899

Summary: The paper discusses the study visit of pedagogue Sreten Adžić and his colleague Jovan Milijević from the Aleksinac Teacher Training School to the United Kingdom of Sweden and Norway during 1898 and 1899. Based on the decision of the Minister of Education and Church Affairs of the Kingdom of Serbia, Adžić and Milijević arrived to this Scandinavian country in early June 1898 with the task of studying organization and structure of its school system and to get acquainted with the teaching of handwork and physical education in primary and secondary schools. Adžić stayed in Sweden and Norway for a little over two months, while Milijević remained there until mid-July of 1899. After returning to his homeland, Adžić was appointed principal and Milijević teacher of handwork in the newly opened Male Teacher Training School in Jagodina, in which they introduced their pedagogical experience from Scandinavia. During his stay in Sweden, Milijević mastered Swedish language to such an extent that he was able to translate various literary works and scientific papers.

The paper is based on the study of original material from the legacy of Sreten Adžić kept in the Vračevšnica monastery, official acts of the Ministry of Education and Church Affairs stored in the Archives of Serbia, modern periodicals and relevant literature of domestic provenance and newspaper material of Swedish provenance.

Keywords: Sreten Adžić, Jovan Milijević, Sweden, Nääs, Norway, handwork, schooling, pedagogy, experience, Male Teacher Training School, Jagodina.